

Drewnowski, Jerzy

"Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512-1537", Marian Biskup, Warszawa 1971 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/3, 561-562

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marian Biskup: *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512—1537*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria C z. 15. Warszawa 1971 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 95, nlb. 1, tabl. 20. Zakład Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk.

Recenzowana tu publikacja powstała w wyniku planowych poszukiwań archiwalnych i bibliotecznych, które prof. Marian Biskup przeprowadził w Polsce, Szwecji i Niemieckiej Republice Federalnej. Trzon jej stanowią przekazy rękopiśmienne bądź to sporządzone przez samego Kopernika, bądź też tylko go dotyczące. Odkryto je w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku, Staatliches Archivlager w Getyndze, Riksarkivet w Sztokholmie i w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali. Dotyczą głównie działalności Mikołaja Kopernika na Warmii w latach 1512—1537. Spisane zostały w języku łacińskim i niemieckim.

Z ogólnej liczby 22 przekazów 3 były już znane poprzednim badaczom, lecz nie doczekały się pełnego opracowania, 13, dotychczas zupełnie nieznanymi, w pracy Mariana Biskupa ukazało się po raz pierwszy, 6 wreszcie przekazów to rękopisy, które były wprowadzane już znane dawniej, lecz nie zostały zidentyfikowane jako autografy Kopernika.

Pierwsza z dwóch części, na które podzielono książkę, zawiera dwa rozdziały poprzedzone wstępem omawiającym genezę publikacji.

Rozdział pierwszy przedstawia przekazy niesłusznie uznawane za rękopisy Kopernika lub przypisywane mu hipotetycznie. Znajdujemy tu charakterystykę różnic zachodzących między pismem Kopernika a pismem jego kolegów Tiedemanna Giesego i Feliksa Reicha, których rękopisy niejednokrotnie uważano za autografy Kopernika. Wywody zilustrowano fotokopiami zakwestionowanych dokumentów.

Rozdział drugi omawia chronologicznie przekazy, które autor publikacji uznaje za Kopernikowskie. Jest to komentarz wyjaśniający genezę tych przekazów i ich znaczenie dla biografii astronoma. Położono tu szczególny nacisk na ukazanie stosunku Kopernika do spraw publicznych Prus Królewskich i całego państwa polskiego.

Część druga zawiera: edycję tekstów źródłowych, fotokopie wszystkich publikowanych dokumentów, streszczenia książki w językach angielskim i rosyjskim oraz indeks osób i miejscowości.

Teksty źródłowe zostały opatrzone aparatem krytycznym i zwięzłymi przypisami treściowymi. Zarówno przekazy łacińskie jak i niemieckie wydano w zasadzie w ortografii oryginałów. Zmodernizowano jednak użycie liter *u* i *v*, a w tekstach niemieckich uproszczono ponadto zdwojenia spółgłosek na końcu wyrazów. Skrótów rozwiązano, trudniejsze zaznaczono użyciem nawiasów kwadratowych.

Wielka ilość nowo odkrytych dokumentów, opatrzenie ich wnikliwym komentarzem, nowe oświetlenie przekazów znanych dotychczas, uporządkowanie wiadomości o przekazach pseudokopernikowskich — to główne wartości *Nowych materiałów*, rozszerzających w wielkim stopniu wiedzę o działalności Kopernika jako członka Kapituły warmińskiej i obywatela.

Prawdopodobnie wskutek pośpiechu, który towarzyszył przygotowywaniu książki, wkradły się do niej pewne błędy.

Zastrzeżenia budzi w pierwszym rzędzie identyfikacja kilku tekstów przypisanych Kopernikowi. Mam na myśli przede wszystkim dwie kopie listów Kapituły warmińskiej do księcia brunszwickiego Eryka, z których pierwszy, zgodnie z ustaleniami wydawcy napisano przed 19 IX 1518 (dok. nr 5), drugi — 19 IX 1518 (dok. nr 6). Obie kopie (przechowywane w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie

nie, pod. sygn. Rep. 128) zostały niewątpliwie sporządzone przez tę samą osobę, na pewno jednak nie ręką Kopernika. O tym, że nie mamy tu do czynienia z jego charakterem pisma, mówią przede wszystkim kreski oznaczające skrót przez kontrakcję. Spadają one niemal pionowo, podczas gdy u Kopernika biegną równoległe do linii pisma, przybierając czasem formę lekko tylko wygiętych łuków. Poza tym wyraźne różnice widać w sposobie pisania dużej litery G, która w obu kwestionowanych kopiach inaczej niż w autografach Kopernika składa się jakby z trójki dostawionej do pionowego boku trójkąta prostokątnego. W Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, w tej samej teczce, co obie kopie, znalazłem kilka jeszcze dokumentów sporządzonych tą ręką, jednakże również nie sygnowanych. Być może dokładniejsze poszukiwania pozwolą wskazać osobę, przez którą przekazy te zostały napisane.

Z pozostałych rękopisów niepokój budzi tylko sporządzony (tak jak omówione kopie) w języku niemieckim list Kapituły warmińskiej do rady miasta Gdańska z 6 IX 1516 (dok. nr 3), który przechowuje Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku (pod sygn. 300D, 42, nr 244). Zwracają mianowicie uwagę laseczki liter *l*, *h* i *b*, u góry zakrzywiające się łukiem w prawo, czego nie spotykamy w dotychczas znanych autografach astronoma. Różnice te chyba należy tłumaczyć faktem, że w tekstach niemieckich charakter pisma Kopernika wykazuje większą płynność niż w tekstach łacińskich. W każdym razie wskazują one na potrzebę dokładniejszego poznania ręki Kopernika w dokumentach sporządzonych przez niego w języku niemieckim.

Zastrzeżenia budzą poza tym pewne szczegóły opracowania edytorskiego zamieszczonych tekstów.

Niesłusznie za adresata listu Kapituły warmińskiej zachowanego w brudnopisie Kopernika (dok. nr 10) wydawca uznał Maurycego Ferbera. W rzeczywistości adresatem mógł być tylko prepozyt Kapituły, Paweł Płotowski, na co wskazuje treść listu i tytułatura użyta w zwrotach skierowanych do adresata.

Wreszcie spotykamy pomyłki, zresztą niezbyt liczne, w odczytaniu tekstów, np.: *absentionis*, zamiast *absentium* w dok. nr 10 (s. 41 w. 25), *prohibitos* zamiast *prohibitam* w dok. nr 18 (s. 51 w. 7), *fidele* zamiast *eiusdem* w dok. nr 12 (s. 44 w. 13), a także kilka nieprawidłowo rozwiązanych skrótów, np.: *reverendus* zamiast *reverendissimus* w dok. nr 10 (s. 42 w. 6), *venerabile* zamiast *venerabilem* w dok. nr 12 (s. 44 w. 7—8), *reverenda* zamiast *reverendissima* w dok. nr 18 (s. 51 w. 23, 24, 26).

Mimo tych usterek *Nowe materiały* należą do najcenniejszych pozycji wśród publikacji poświęconych przekazom Kopernikowskim. Okazały się bardzo pomocne przy opracowywaniu trzeciego tomu *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika, pozwalając włączyć do jego korespondencji 9 nowoodkrytych tekstów. Bez wątpienia oddadzą wielkie usługi także w dalszych badaniach nad życiem i działalnością astronoma.

Jerzy Drewnowski

O UTOPII I WYOBRAŹNI INTELEKTUALNEJ U PROGU OŚWIECENIA

Charles Rihs: *Les Philosophes Utopistes — le mythe de la cité communautaire en France au XVIIIe siècle*. Paris 1970 Marcel Rivière et Cie ss. 414.

Madeleine Alcover: *La pensée philosophique et scientifique de Cyrano de Bergerac*. Genève 1970 Droz ss. 184. Histoire des Idées et Critique Littéraire, N° 109.